

N:o 77.

*Kungl. Maj:ts nådiga proposition till Riksdagen,
angående försäljning af äganderätten till de Torsebro
krutbruk tillhörande fastigheter; gifven Stockholms slott
den 13 mars 1903.*

Under återopande af bilagda utdrag af statsrådsprotokollet öfver landtförsvarsärenden för denna dag vill Kungl. Maj:t föreslå Riksdagen medgifva,

att äganderätten till de Torsebro krutbruk tillhörande fastigheterna Tyskemölla, $\frac{1}{8}$ mantal, och Biskopsmölla, $\frac{1}{8}$ mantal, i Färlöfs socken och Kristianstads län med allt hvad därtill hörer, inbegripet äganderätten till magasin och kasthus för krutproberingen, samt all kronan i egenskap af ägare till berörda fastigheter tillkommande rätt till vatten eller till annan fastighet må till kammarherren James Kennedy försäljas för ett pris af tjugusjutusen sjuhundra tjugufem kronor,

samt att köpeskillingen må ingå till den under förvaltning af statskontoret ställda fond, benämnd »landtförsvarets fond för byggnader och andra försvarsändamål».

De till ärendet hörande handlingar skola Riksdagens vederbörande utskott tillhandahållas; och Kungl. Maj:t förblifver Riksdagen med all Kungl. nåd och ynnest städse välbevågen.

Under Hans Maj:ts,
Min allernådigste Konungs och Herres sjukdom:

GUSTAF.

Jesper Crusebjörn.

Utdrag af protokollet öfver landtförsvarsärenden, hållet inför Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten i statsrådet å Stockholms slott den 13 mars 1903.

Närvarande:

Hans excellens herr statsministern BOSTRÖM,
Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena LAGERHEIM,
Statsråden: CRUSEBJÖRN,
ODELBERG,
HUSBERG,
PALANDER,
WESTRING,
RAMSTEDT,
BERGER,
MEYER och
VON FRIESEN.

Departementschefen, statsrådet Crusebjörn anförde:

»I underdånig ansökan den 1 februari 1902 har kammarherren m. m. James Kennedy anhållit, det Kungl. Maj:t täcktes, efter inhämtande af Riksdagens medgifvande, förordna om öfverlåtelse till honom, såsom numera i besittning af de innehafvaren af Torsebro krutbruk tillförsäkrade rättigheter, af full och oinskränkt äganderätt till de nämnda krutbruk tillhörande fastigheter Tyskemölla, Biskopsmölla och Torsebromölla med allt hvad därtill hörde, däri inbegripet äganderätten till kronan tillhöriga magasins- och kasthusbyggnader, äfvensom all kronan i egenskap af ägare till nämnda fastigheter eller krutbruket tillkommande rätt till vatten eller till annan fastighet, därvid sökanden erbjudit sig att erlægga den köpeskilling, som kunde varda af Kungl.

Maj:t bestämd och beräknad till det kapitalvärde, som motsvarade hvad egendomen i kronans hand nu till staten afkastade.

Uti den underdåniga ansöknigen har anförts, att de villkor, under hvilka krutbruket innehafts af sökandens fångesmän och nu af honom efter öfverlåtelse, som af arméförvaltningen den 7 november 1901 godkänts, innehades, bestode däruti att efter beställning och mot pris, hvarom kunde öfverenskommas, för statens räkning tillverka godt och leveransgiltigt krut och att underhålla därför erforderliga, innehafvaren dock tillhöriga inventarier, samt att, enligt hvad med senare innehafvares besittningsrätt förbundits, erlægga 300 kronor årligen såsom ersättning för brukets fördel af Torsebromölla. Ehuru innehafvaren af krutbruket, mot fullgörande af nämnda villkor, hade till de under bruket lydande fastigheter en ständig och okvald besittningsrätt, samt kronans äganderätt vid sådant förhållande vore för staten af ytterst ringa värde, gjorde denna äganderätt likväl, med de vid besittningen fästade villkor, högst väsentliga inskränkningar i den fria förfoganderätten öfver samma fastigheter, liksom ock i följd däraf vattenkraften i det vid krutbruket befintliga vattendraget icke kunde för industriens ändamål användas till den utsträckning, som eljest skulle kunna ske. Det vore också af denna anledning, som den senaste innehafvaren af krutbruket eller Torsebro krut- och stubinfabriksaktiebolag, som bildats för utövande af fabriksmässig industri, icke kunnat fylla sitt ändamål och dessutom, då dyrbara maskiner och andra inventarier måst anskaffas och underhållas för eventuella krutbeställningar af staten, gjort stora direkta och framför allt indirekta förluster genom omöjligheten att kunna utöfva, utom kruttillverkning, annan mera lönande industri. Och i följd däraf, att innehafvaren icke haft någon inkomst af bruket, hade ej heller någon skatteinkomst därför tillkommit vare sig stat eller kommun. Äfven om kronan skulle i fall, som nu icke kunde förutses, kunna återtaga besittningsrätten till bruket, torde kronan, som ej ägde eller kunde komma att förfoga öfver mer än en del af vattenkraften, icke tillgodogöra sig den vinst, som enskild ägare vore i stånd att hämta. För att vattenkraften i största mån skulle komma till gagn, erfordrades nämligen, att densamma med fri förfoganderätt innehades af samma person. I sådant syfte och med tanke att kunna erhålla äganderätt och däraf följande obehindrad nyttjanderätt till kronans del, hade sökanden träffat aftal om förvärf af återstående del af vattenkraften.

Torsebro krutbruk, beläget i Färlöfs socken, Östra Göinge härad och Kristianstads län, har anlagts af Konung Karl XI på kronohemmanen Tyskemöllans och Biskopsmöllans kvarnars grund vid Helge å. Huru kronan åtkommit nämnda hemman är icke känt, men inhämtas af den i ärendet åstadkomna utredning, att omförmälda kvarnar i 1671 års jordrefningsprotokoll uppgifvas vara kronans möllor. Därefter har, enligt hvad jordeböckerna efter nämnda tid utvisa, hemmantalssättning å Tyske- och Biskopsmöllorna till $\frac{1}{8}$ mantal för hvardera ägt rum; och förekommer i jordeböckerna 1681—1724 anteckning, att Torsebro krutbruk blifvit därå uppfördt och hemmanen detsamma underlagda. I 1725 års jordebok äro hemmanen uteslutna, men hafva, jämlikt kammarkollegii förordnande, år 1814 ånyo såsom kronohemman uppförts i jordeboken. Därefter förekomma de i 1825 års jordebok under skattetitel, men har sedermera i jordeboken enligt kammarkollegii bref den 22 februari 1831 antecknats, att de äro af krononatur. — I 1874 års jordebok äro de uppförda såsom kronohemman under allmän disposition med enahanda anteckning.

Utom nämnda hemman voro kronohemmanen Hörröd n:r 1, $1\frac{1}{2}$ mantal, Strö n:r 3, $\frac{1}{4}$ mantal, samt Strö n:r 14, $\frac{7}{8}$ mantal, underlagda krutbruket. År 1700 erhöill emellertid dåvarande direktören för krutbruket Peter Danckwardt nådig tillåtelse att till sig lösa hemmanet Hörröd, som efter hans död öfvergick till sonen Georg Danckwardt, hvilken enligt Generalguvernörsämbetets i Skåne skrifvelse den 22 december 1700 blef uti besittningen af hemmanet immitterad med den rätt, som ägare till utsocknehemman tillkomme, dock under förbehåll, att den, som efter honom blefve direktör för bruket, skulle äga att af honom lösa hemmanet, så att det alltid komme att nyttjas under bruket. Hemmanen Strö hafva den 30 september 1746 af dåvarande innehafvare af krutbruket blifvit till skatte lösta under villkor, att skatterättigheten å hemmanen alltid skulle följa innehafvaren af bruket.

Då under 1690-talet, efter det en del af krutbruket blifvit genom vådlig händelse förstörd, fråga uppstod om anläggande af en ny krutkvarn, föreslog dåvarande innehafvaren, att därför måtte användas den intill bruket belägna frälsemjölkvaren Torsebromölla n:r 1, lydande under godset Araslöf, som då var sekvestreradt för skuld till kronan; och emedan vid samma å på andra sidan fanns en kronokvarn, som i stället kunde läggas under Araslöf, ansåg generalguvernören i Skåne hinder ej förefinnas för förstnämnda kvarns läggande till krutbruket. Sedan cornetten, sedermera ryttmästaren Carl Gustaf Bonde inbördat Araslöf och tillerkänts äganderätten till nämnda egendom, anhöll han att få

till Araslöfs gård bibehålla Torsebromölla n:r 1, men Kungl. Maj:t förklarade, enligt nådig resolution den 18 september 1698, att, som jämn-godt vederlag gäfves för kvarnen, supplicanten icke skulle visa någon »oginhet att afstå det Kungl. Maj:t för krutbruket kunde betarfvaa». Därefter anordnades likväl ett byte emellan kronan och ryttmästaren Bonde, hvarigenom kronan skulle erhålla Torsebromölla n:r 1, mot det att den vid andra stranden belägna Torsebromölla n:r 3 och kronohemmanet Peremölla, $\frac{1}{4}$ mantal, tillägnades Araslöf. Bytet blef sedermera, enligt nådigt bref den 14 februari 1770, sålunda bestämdt, att tillhörigheterna af åker, äng och laxfiske till Torsebromölla n:r 1 genast skulle återställas till Araslöfs gård under sin förra insocknerätt, dock med villkor, att krutbruket, så länge det på samma ställe existerade, behölle själfva kvarnen, som blifvit till krutkvarn inrättad, jämte den del af jorden, som vore belägen inom den omkring krutbruksplatsen efter 1700 års byte uppdragna stenmur; hvaremot innehafvaren af Araslöf under tiden skulle åtnjuta fri dispositionsrätt öfver Torsebromölla n:r 3 samt i ersättning för Peremölla till kronan afstå utsocknefrälsehemmanet Knappstorp n:r 1, $\frac{3}{8}$ mantal; men om krutbruket antingen ödelades eller bortflyttades, skulle Torsebromölla n:r 1 med all därtill hörande jord återfalla till Araslöf samt kvarnen Torsebromölla n:r 3 till kronan återställas, med rätt likväl för ägaren af Araslöf att densamma emot årliga räntans erläggande besitta och nyttja samt äfven under skattemannarätt efter laga värdering till sig lösa.

Hemmanet Knappstorp har därefter den 16 februari 1804 af krutbrukets innehafvare skatteköpts med villkor, att det från bruket icke finge skiljas, utan därunder städse förblifva. Trots detta villkor har hemmanet öfvergått till annan ägare och blifvit bruket frånhandt.

Lägenheten Torsebromölla n:r 1 är i 1825 års jordebok upptagen under frälsetitel bland utjordar och kvarnar samt i 1874 års jordebok såsom kvarntorp bland kronolägenheter.

Genom Kungl. Maj:ts dom den 22 juli 1830 i tvistesak emellan landsfiskalen P. Thomée, efter justitiekanslersämbetets förordnande, å Kungl. Maj:ts och kronans vägnar, å ena, samt dåvarande ägaren af Araslöfs säteri, Öfverstekammarjunkaren Friherre Henning Wrangel, å andra sidan, bekräftades kronans rätt till det å en år 1694 upprättad karta upptagna och inom den så kallade gamla bruksmuren belägna område, såsom utgörande en kronohemmanen Tyskemölla och Biskopsmölla af ålder tillhörig egendom, med rättighet för dessa hemman att tillgodonjuta del i Bjerlöfs utmark, hvarjämte friherre Wrangel ålades att till kronan afträda lägenheterna Norräng och Lillevång, såsom nyss-

nämnda kronohemman tillhörande. I nämnda lägenheter blef därefter krutbrukets innehafvare inrymd.

Å Tyskemöllan n:o 1 och Biskopsmöllan n:o 1 söktes år 1860 åborätt af krutbrukets dåvarande innehafvare, men sedan krigskollegium bestridt ansökningsen, fann Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Kristianstads län, enligt utslag den 2 oktober 1862, densamma icke kunna bifallas. Detta utslag blef fastställt af kammarkollegium den 25 april 1864 och af Kungl. Maj:t den 16 september 1865.

Den rätt, kronan äger till krutbruket och som sökanden afser att förvärfva, är sålunda äganderätten till Tyskemöllan N:o 1, $\frac{1}{8}$ mantal, och Biskopsmöllan N:o 1, $\frac{1}{8}$ mantal, med därå uppförda, kronan tillhöriga två magasinsbyggnader och ett kasthus, samt den kronan såsom ägare till nämnda fastigheter tillkommande rätt till vatten eller till annan fastighet, hvartill kan räknas del i Bjerlöfs utmark samt lägenheterna Norräng och Lillevång äfvensom den rätt, som kan föranledas af det vid skatteförsäljning af hemmanen Strö bestämda villkor om skatterättighetens förening med innehafvet af krutbruket, hvilket villkor likväl torde anses vara utan laglig verkan.

Beträffande däremot Torsebromölla n:o 1 lär af hvad jag förut anfört framgå, att, såsom jämväl arméförvaltningen och kammarkollegium uti sina i ärendet afgifna utlåtanden anmärkt, försäljning af någon rätt därtill från statens sida ej kan ifrågakomma. Ej heller lär äganderätten till Torsebromölla n:o 3 vara föremål för öfverlåtelse till annan än den, som innehar säteriet Araslöfs rätt att skatteköpa nämnda kvarn.

Vidkommande *den rätt, innehafvaren af krutbruket därtill äger*, är att märka, att bruket, som till en början drefs omedelbart för kronans räkning, jämlikt Kungl. brefvet den 7 februari 1716 — hvari förklarades, hurusom Kungl. Maj:t funnit godt lämna krutbruken i landet under privatfolks förvaltning — »uppdrogs» åt Direktören Georg Danckwardt; och stadgades därvid, att krutbruket, dess hus och byggnader samt vattenverk med allt hvad därtill låge skulle till Danckwardt öfverlämnas utan någon den ringaste afgift, vidare än att han alltsammans vidmakthölle; att de vid bruket befintliga materialier och instrument af järn, koppar och mässing med kopparafputs pannor och lutterkittlar samt i förråd varande svafvel skulle inventeras och värderas samt för det åsatta priset öfverlätas till Danckwardt, som skulle få betala med krut; att, om mera krut kunde tillverkas än som för kronans räkning beställdes, Danckwardt finge detsamma afyttra inom eller utom landet på sätt han själf bäst funne; samt att, om Danckwardt skulle hafva någon son

eller måg, som vore så skicklig att drifva bruket efter honom som någon annan, krutbruket skulle honom framför andra vid Danckwardts fränfalle varda upplåtet. — På grund af dessa så kallade privilegier innehades krutbruket af särskilda medlemmar af Danckwardtska släkten, till dess förvaltningen af detsamma, jämlikt nådigt bref den 24 april 1770, uppdrogs åt öfverstelöjtnanten friherre Carl Jakob Staël von Holstein, åt hvilken genom kontrakt den 31 juli samma år »uppdrogs Torsebro krutbruk, dess hus och byggnader samt vattenverk med allt hvad därtill låge eller framdeles tillvinnas kunde och kronan tillhörigt vore». Uppå alla vid bruket befintliga hus och lägenheter skulle laga syn hållas och »desamma Herr baron och öfverstelöjtnanten tillinventeras». Skulle några öfverloppshus finnas, som till bruksdriften vore oundgängliga, ankomme det på hans eget ompröfvande att desamma antingen efter öfverenskommelse inlösa eller andra i stället upprätta. — Med anledning af samtliga krutbruksägares och förvaltares allt sedan år 1778 gjorda underdåniga klagomål öfver otillräcklig utkomst, anbefallde Kungl. Maj:t krigskollegium och statskontoret den 7 april 1783 att med vederbörande upprätta nya kontrakt, lämpade efter de förändrade omständigheterna såväl i anseende till förmåner som skyldigheter. Genom det angående Torsebro den 23 juni 1784 med änkefru friherrinnan Staël von Holstein, född Beckfriis, som då innehade krutbruket, upprättade kontrakt tillförsäkrades henne en ständig och okvald besittning af krutbruket med därtill hörande åkrar, äng och öfriga ägor jämte hus, byggnader, krut och mjölkvarnar samt vattenverk och öfriga inrättningar af hvad namn och beskaffenhet de vara månne. Denna förmån skulle sträcka sig äfven till friherrinnans barn och arfvingar, såvida de till alla delar uppfyllde hvad kontraktet i bokstafven förmådde och innehölle samt så länge kronan behölle bruket därtill. Det vore friherrinnan eller hennes rättsinnehafvare äfven tillåtet att med vederbörligt bifall afstå besittningen till någon annan. Besittningshafvaren skulle på egen bekostnad bygga och ständigt i godt stånd vidmakthålla berörda hus och inrättningar, den krutbruket omgifvande muren inbegripen, utan att kronan finge besväras med någon kostnad därför. Härifrån undantoges likväl krutmagasinet och profkastningshuset, som skulle fortfarande för kronans räkning byggas och repareras. Alla såväl för salpeterluttringen som kruttillverkningen nödiga instrumentalier och materialier af koppar, mässing, järn, metall och trä af hvad beskaffenhet som helst skulle anskaffas och underhållas af friherrinnan och af henne såsom enskild egendom disponeras. Efter bestämmelser om kruttillverkningen och betalningen därför, stadgades

slutligen ansvar för kontraktsbrott, som, om det tredje gången skedde, skulle medföra kontraktets förlust.

På grund af anförda kontrakt har besittningsrätten öfvergått från en till annan af friherrliga ätten Staël von Holstein samt genom öfverlåtelse den 8 maj 1875 af friherre C. L. J. Staël von Holstein till Torsebro krut- och stubinfabriksaktiebolag samt den 22 oktober 1901 af nämnda bolag till kammarherren Kennedy, hvilken sålunda innehar krutbruket med samma rätt, som i kontraktet tillförsäkrats bemälda friherrinna. Berörda öfverlåtelser hafva af arméförvaltningen godkänts, dock, såsom af arméförvaltningen tillagts, med kronan förbehållen rätt att, utan utgifvande af ersättning för de å krutbruket med tillhörande maskiner nedlagda kostnader, förordna om upphörande af kruttillverkningen för statens räkning och återtagande af dispositionsrätten till de bruket anslagna hemman och lägenheter samt med förpliktelse för innehafvaren att tillsvidare till arméförvaltningen årligen erlägga ett belopp af 300 kronor för den fördel, bruket hade af Torsebromölla.

Efter en på gifven anledning verkställd undersökning om brukets beskaffenhet har krigskollegium i utlåtanden den 20 april och den 6 augusti 1812 anført, bland annat, att innehafvaren af krutbruket hade äganderätten till hemmanen Hörröd n:o 1 samt Strö n:ris 3 och 14 mot villkor att dem för krutbruksdriften begagna, samt besittningsrätten, så länge krutbruk på stället bibehölles, till öfriga lägenheter; att äganderätten till inventarier och byggnader, med undantag af ett kronans magasin och kasthuset för proberingen, icke blifvit honom bestridd, samt att således hvad krutbrukets innehafvare icke kunde tillerkännas vore endast äganderätten till Tyske- och Biskopsmölla grund och ägor, hvilka vore kronan tillhöriga, samt Torsebromölla n:o 1 med de inom krutbruksmuren varande, Araslöfs säteri år 1770 frånbytta ägor, hvilka i händelse af krutbrukets nedläggande skulle till säteriägaren återställas.

Till ytterligare belysning i nu förevarande hänseende torde böra erinras, att, sedan kruttillverkningen förklarats vara från och med år 1859 en fri näring, samt i anledning häraf nya kontrakt med krutbruksinnehafvarne ansetts böra upprättas, dåvarande innehafvaren af Torsebro krutbruk hos krigskollegium framställt yrkande därom, att samma försäkran om ersättning för användt kapital i händelse af brukets eller kruttillverkningens framtida nedläggning, som funnes intagen i förut gällande kontrakt, äfven blefve intagen i det nya leveranskontraktet, utan annan förändring än ett nödigt förtydligande, att denna ersättning ej kunde ifrågakomma för andra byggnader eller inventarier

än dem, som då funnes vid bruket. Sedan emellertid krigskollegium den 7 september 1858 icke funnit skäl bifalla den gjorda framställningen, anförde friherre Staël von Holstein häröfver underdåniga besvär, i anledning hvaraf Kungl. Maj:t den 25 januari 1859 väl ej fann skäl göra ändring i öfverklagade beslutet, men förklarade, att krutbruksinnehafvarens rätt till ersättning, i händelse kruttillverkningen nedlades eller från bruket förflyttades, ej ginge förlorad därigenom, att något förbehåll om en sådan förmån icke intoges i det ifrågavarande leveranskontraktet. Krutbruksinnehafvarens rätt till ersättning för byggnader och inventarier i händelse af kruttillverkningens upphörande är sålunda här uttryckligen erkänd, och liksom denna rätt ej kunde gå förlorad genom uteslutande af bestämmelse därom i nytt leveranskontrakt, torde densamma ej heller kunnat krutbruksinnehafvaren frångå genom ofvanberörda af arméförvaltningen ensidigt gjorda förbehåll vid godkännande af öfverlåtelse utaf besittningsrätten. Arméförvaltningen har ej håller själf fäst afseende vid nämnda förbehåll.

I underdånig skrifvelse den 30 juni 1902 har nämligen arméförvaltningen lämnat utredning angående kronans och krutbruksinnehafvarens särskilda rättigheter och skyldigheter enligt de tid efter annan upprättade afhandlingar och därvid anført, att kronan svårigen kunde tillgodoså sig någon förmån af äganderätten till Tyskemöllan och Biskopsmöllan med därunder lydande lägenheter i anseende till icke allenast de med fastigheternas återtagande förknippade betydliga utgifter i lösen för byggnader och inventarier, som vore krutbruksinnehafvarens egendom, utan äfven sökandens redan träffade aftal om förvärfvande af den vattenkraft därstädes, hvaröfver kronan ej förfogade. Vid sådant förhållande och då kronan numera hade eget krutbruk, där allt erforderligt krigskrut kunde tillverkas, utom det svartkrut, som fortfarande vore behöfligt till sprängladdning i projektiler, arméförvaltningen funne intet annat hinder för den äskade öfverlåtelsen än ovissheten om tillgång på sistnämnda krutsort, för den händelse tillverkningen däraf vid Torsebro komme att nedläggas. Därför borde bland villkoren för öfverlåtelsen såsom ett Torsebro bruk åliggande servitut intagas skyldighet för dess ägare att, så länge kronan hade behof af så kalladt svartkrut, för kronans räkning på beställning och mot betalning tillverka sådant.

Hvad anginge den köpeskilling, som borde för ifrågavarande fastigheter erläggas, ansåge arméförvaltningen den af sökanden härför angifna beräkningsgrund otillförlitlig och en säkrare grund kunna vinnas genom egendomens uppskattning af tre sakkunnige och ojäfvige män, utsedde, en af arméförvaltningen, en af sökanden och den tredje af

desse gemensamt eller, om de icke enades om valet, af Kungl. Maj:ts befallningshafvande; och borde denna nämnd taga i öfvervägande alla på saken inverkan omständigheter såsom, å ena sidan, de villkor, hvilka vore förenade med bruksinnehafvarens äganderätt till Lilla Hörröd n:r 1 m. fl. hemman, äfvensom de med öfverlåtelsen för den blifvande ägaren förenade fördelar, och å andra sidan de med kronans återtagande af dispositionsrätten till fastigheterna förknippade kostnader m. m.

Under förutsättning att ofvan angifna servitutsvillkor blefve vid öfverlåtelsen bestämdt, tillstyrkte arméförvaltningen bifall till sökandens anhållan om förvärfvande af äganderätten till Tyskemöllan n:r 1 och Biskopsmöllan n:r 1 med allt hvad därtill hörde mot en köpeskillning, som kunde bestämmas efter det omförmälda värdering ägt rum; och hemställde arméförvaltningen, att köpeskillningen måtte tillgodoföras anslaget till arméns vapen, ammunition och skjutöfningar samt artilleriets öfningar och materiel.

I underdånigt utlåtande den 4 september 1902 anförde kammarkollegium, att, enär den föreslagna dispositionen af de under krutbruket upplåtna kronoegendomar skulle medföra fullständig upplösning af det förra rättsförhållandet mellan kronan och krutbrukets innehafvare, men i afseende härå icke föreläge bestämdt erbjudande å brukets sida eller tillbörlig utredning af frågan huruvida, då, enligt hvad arméförvaltningen antydt, bruket fortfarande behöfde tagas i anspråk för utförande af beställningar å krut för kronans räkning, en dylik upplösning kunde utan åsidosättande af kronans rätt och fördel äga rum, collegium i ärendets så beskaffade skick funne sig icke kunna tillstyrka nådigt bifall till den gjorda framställningen.

Sedan sökanden i underdånig skrift den 22 oktober 1902 förklarar, att han icke hade något att erinra mot den till försäljning ifrågasatta egendomens värdering på sätt arméförvaltningen föreslagit, anbefallde Kungl. Maj:t arméförvaltningen den 25 samma månad att ombesörja nämnda värdering samt därefter, i anledning af kammarkollegii underdåniga yttrande och hvad nämnden kunde komma att anföra, afgifva förnyadt underdånigt utlåtande i ärendet.

Med sådant utlåtande den 30 december 1902 öfverlämnade arméförvaltningen, med tillkännagifvande att värderingsnämnden utgjorts af majoren m. m. Casper Ehrenborg, utsedd af arméförvaltningen, hofrättsrådet Axel Borgström, utsedd af sökanden, och f. d. revisionssekreteraren, häradshöfdingen Ernst Håkanson, vald af de båda förstnämnde, dels nämndens den 3 samma månad afgifna utlåtande, dels ock en af sökanden i anledning därpå till arméförvaltningen ingifven underdånig skrift.

Nämnden hade ansett sig böra till en början uppskatta ifrågavarande fastigheter Tyskemölla och Biskopsmölla, hvilkas sammanlagda taxeringsvärde utgjorde 12,000 kronor, utan hänsyn till den dispositionsrätt därtill, som tillkomme innehafvaren af krutbruket, d. v. s. till det värde, egendomen skulle hafva för kronan, därest kronan för närvarande till densamma hade full dispositionsrätt, därvid följande värden åsattes:

2,50 hektar åker	kr. 1,000: —
1 » trädgård	» 600: —
0,37 » ängsmark	» 370: —
41,50 » park, skog och betesmark	» 4,150: —
växande skog	» 3,500: —
Vattenkraften, som enligt utlåtande af majoren vid väg- och vattenbyggnadskåren L. Broomé den 30 januari 1902 motsvarade 84 effektiva hästkrafter, beräknades efter de för nämnden i andra fall kända arrendeafgifter för vattenkraft till 150 kronor för hvarje hästkraft	» 12,600: —

Kronans byggnader:

det ena magasinet	» 3,000: —
det andra	» 3,500: —
kasthus- och laboratoriebyggnaden	» 1,500: —
<hr/>	
Summa kr. 30,220: —	

I fråga om *krutbruksinnehafvaren tillhöriga byggnader* hade antecknats, att desamma uti ett den 29 mars 1902 af borgmästaren A. Åkerman, ingenjören A. W. Pålsson och direktören E. Möller upprättadt värderingsinstrument uppskattats till:

krutfabriken med tillhörande byggnader m. m.	kr. 127,225: —
kvarstående murar till en stubinfabrik jämte ett vattenhus	» 4,000: —
disponent- och arbetarebostäder jämte kontors- och öfriga byggnader	» 53,600: —
samt maskiner och elektricitetsverk m. m.	» 70,500: —
<hr/>	
eller tillhopa kr. 255,325: —	

Själflva krutbruket vore bevillningstaxerad till 75,000 kronor.

Beträffande det vid äganderätten till hemmanen Lilla Hörröd n:r 1, Strö n:ris 3 och 14 samt Knappstorp fästa villkor, att de skulle för krutbruksdriften begagnas och vara bruket underlagda, ansåg nämnden bortfallandet af detta villkor, hvilket icke funnes intaget i det för sökanden utfärdade lagfartsbevis å hemmanen Lilla Hörröd och Strö, icke vara af någon betydelse för sökanden, då kronan torde sakna utväg att rättsligen göra detsamma gällande, hvilket bäst framginge däraf, att hemmanet Knappstorp för länge sedan fränsålt krutbruksinnehafvaren utan att detta föranledt något »påtal» från kronans sida. Sökandens fördelar af den ifrågasatta öfverlåtelsen förlorade väsentligt i betydelse, då man besinnade, att sökanden utan någon afgift innehade fastigheterna med besittningsrätt, som ej kunde rubbas förr än kronan, efter att hafva förordnat om krutbrukets upphörande, återtog fastigheterna. Då ett dylikt återtagande emellertid torde vara förenadt med skyldighet för kronan att lösa de krutbruksinnehafvaren tillhöriga dyrbara byggnader och inventarier, kunde en dylik eventualitet med all sannolikhet icke under en afsevärd framtid inträffa.

På grund af det anförda ansåge nämnden, att vid bestämmandet af det belopp, sökanden för att erhålla full och ovillkorlig äganderätt till ifrågavarande fastigheter och byggnader skulle i lösen till kronan utgifva, det af nämnden befunna verkliga värdet 30,220 kronor borde nedsättas med minst 25 procent eller till, i rundt tal, 23,000 kronor.

Arméförvaltningen hade emellertid föreslagit, att öfverlåtelsen skulle ske under villkor, att vid Torsebro bruk fortfarande, så länge behof däraf förefunnes, för kronans räkning på beställning tillverkades svartkrut, och att denna skyldighet såsom servitut skulle vidlåda bruket. Fränsedt svårigheten att lagligen göra detta villkor gällande, i hvilket fall servitutsinstitutet näppeligen kunde komma till användning, vore detsamma högst betungande för den blifvande ägaren och medförde dessutom väsentliga inskränkningar i förfoganderätten öfver vattenkraften, under det att just fri dispositionsrätt till denna väl varit ett hufvudskäl för ansökningsen. Det kunde sättas i fråga, huruvida sökanden, om ett dylikt villkor fästades vid hans förvärf, vunne någon rätt, som han icke redan nu innehade. Särskildt borde framhållas, att om kruttillverkning vid Torsebro för kronans räkning fortfarande skulle äga rum, sökanden icke hade någon som helst anledning att inlösa de för kruttillverkningen därstädes för kronans räkning uppförda byggnader. Därest emellertid sökanden jämväl med detta villkor skulle önska förvärfva äganderätten till fastigheterna och byggnaderna borde en ytterligare högst betydlig reduktion af ofvan satta verkliga värde företagas;

och ansåge nämnden, att detta värde i sådant fall borde nedsättas med minst 60 procent, så att lösesumman komme att utgöra i rundt tal 12,000 kronor.

Sökanden har i sin sistnämnda underdåniga skrift icke haft något att erinra mot det af nämnden, utan hänsyn till sökandens dispositionsrätt, ifrågavarande egendom åsatta värde 30,220 kronor. Däremot anmärkte sökanden, — som ansåge kronans återtagande af fastigheten icke kunna genom ensidigt beslut från kronans sida ske i annat fall än att sökanden under en följd af år bruste i fullgörande af honom anförtrodda krutleveranser eller vore ur stånd att tillverka krut, — att det afdrag, som nämnden gjort från omförmälda belopp med hänsyn till sökandens dispositionsrätt och som sålunda skulle utgöra värdet af denna rätt, vore för litet, enär sökandens nyttjanderätt vore minst lika mycket värd som kronans formella eganderätt. Som likväl sökanden, hvilken anhölle, att det af arméförvaltningen föreslagna villkor icke måtte fästas vid upplåtelsen, som i sådant fall blefve för honom alldeles värdelös, ansåge sig få afsevärd nytta genom erhållande af full äganderätt, ville han förbinda sig att erlægga den köpesumma, som kunde varda af Kungl. Maj:t med Riksdagen bestämd, dock icke till högre belopp än det af nämnden uppgifna eller 23,000 kronor. I sammanhang härmed ville sökanden framhålla den nytta och inkomst i skatt, staten kunde komma att erhålla efter fullbordande af de industriella anläggningar, sökanden hade för afsikt att efter erhållen öfverlåtelse åstadkomma.

I anledning af värderingsnämndens uppskattning och kammarkollegii utlåtande har generalfälttygmästaren, enligt hvad arméförvaltningen i sitt senast afgifna underdåniga utlåtande omförmält, verkställt utredning i frågan angående värdet för kronan af det utaf arméförvaltningen förut föreslagna servitutsvillkor. Därvid hade generalfälttygmästaren funnit artilleridepartementets behof af den vara, s. k. svartkrut, som vid Torsebro framställdes, vara så ringa, att det knappast torde kunna anses skäligt att kronan fasthölle omförmälda villkor för öfverlåtelsen. Säkerheten för staten att städse kunna vid Torsebro få sitt behof af svartkrut fylldt vore dessutom endast skenbar och beroende på innehafvarens godtfinnande, sedan kruttillverkningen enligt nådig resolution den 13 januari 1857 blifvit en fri handtering. Staten kunde visserligen nu tvinga innehafvaren att hafva anordningar för krutfabrikation; men innehafvaren ägde bestämma icke allenast storleken af den leverans, han kunde finna med sin fördel förenligt att erbjuda staten, utan äfven priset för densamma. Därest leveransen vore så dålig, att den ständigt måste kasseras, kunde väl staten förordna om kruttillverkningens upp-

hörande, men då sådan åtgärd skulle medföra skyldighet för staten att lösa de krutbruksinnehavaren tillhöriga dyrbara byggnader och inventarier, torde en dylik eventualitet, såsom värderingsnämnden framhållit, med all sannolikhet icke under en afsevärd framtid inträffa. Vid sådana förhållanden och då, med hänsyn till det ringa behovet af svartkrut, svårighet ej förefunnes att däraf ständigt hafva i förråd den för flera år behöfliga kvantiteten, funne generalfälttygmästaren det villkor, som vore fästadt vid besittningsrätten af Torsebro, icke vara af någon betydelse, synnerligen som inom landet svartkrut kunde erhållas från ett annat bruk, som med all sannolikhet komme att äfven framdeles fortsätta med sin kruttillverkning.

I anledning af hvad sålunda blifvit utredt och i betraktande af de fördelar för det allmänna, som kunde förväntas af de industriella anläggningar, hvilka vore afsedda att af den blifvande ägaren till bruket verkställas, tvekade *arméförvaltningen* icke att i underdånighet tillstyrka antagande af sökandens nu gjorda erbjudande att för 23,000 kronor förvärfva äganderätten till ifrågavarande fastigheter.

Då, enligt generalfälttygmästarens utredning, krutbruket icke vidare behöfde tagas i anspråk för kronans räkning, samt ett bestämt erbjudande i fråga om köpeskillingen nu föreläge, har jämväl *kammarkollegium*, i underdånigt utlåtande den 9 februari 1903, förmålt sig icke vidare kunna hafva något att erinra mot försäljning af ifrågavarande fastigheter till sökanden, därvid kammarkollegium likväl, under framhållande att vattenkraften efter vidtagande af vissa åtgärder, enligt majoren Broomés beräkningar, kunde uppgå till 140 hästkrafter, motsvarande efter det af nämnden beräknade värde för hvarje hästkraft 21,000 kronor eller 8,400 kronor mer än nämnden åsatt kraften, ansett köpesumman böra bestämmas till något högre belopp än sökanden erbjudit. Presidenten herr H. Wikblad hade emellertid en härifrån afvikande mening och anförde: »Vid det förhållande att kronan, till följd af den för närvarande af kammarherren Kennedy innehafda ständiga besittningsrätt till ifrågavarande fastigheter Tyskemöllan n:r 1 och Biskopsmöllan n:r 1, ej af nämnda fastigheter åtnjuter någon afkastning, och att ett återvinnande af dispositionsrätten till fastigheterna synes vara förenadt med så betydande kostnader, att en dylik åtgärd ej lär kunna ifrågakomma; och då den fördel af kruttillverkningen vid Torsebro, som ursprungligen legat till grund för upplåtelsen af besittningsrätten, enligt hvad upplyst blifvit, numera för kronan förlorat all betydelse, hvaremot ett afsevärdt gagn för landets industri torde vara att förvänta af den möjlighet till vattenkraftens vid Torsebro användning, som genom

den ifrågasatta försäljningen komme att beredas, anser jag mig böra, i likhet med arméförvaltningen, i underdånighet tillstyrka, att ifrågasvarande till 12,000 kronor bevillningstaxerade fastigheter må till kammarherren Kennedy försälas för den af honom erbjudna, på den i ärendet hörda nämndens uppskattning grundade köpeskilling 23,000 kronor».

För bedömande af det vattenkraften åsatta värde får jag meddela, att, såsom jag inhämtat, vattenfallskommittén i afgifvet underdånigt utlåtande angående tillgodogörande af Elfkarlebyfallens vattenkraft, i afseende å arrendeafstal om nämnda kraft, föreslagit den årliga arrendeafgiften till 8 kronor för hvarje effektiv turbinhästkraft intill 15,000 och 6 kronor för hvarje effektiv hästkraft, som utöfver nämnda kraftbelopp kunde komma till användning. Vid jämförelse mellan detta vattenfall och fallet vid Torsebro synes det af värderingsnämnden för det senare beräknade värde af 150 kronor för hvarje hästkraft vara skäligt.

Vidkommande det kraftbelopp, som vid Torsebrofallet förefinnes, har majoren Broomé i det handlingarna i målet bilagda utlåtande, som legat till grund för värderingsnämndens uppskattning, på grund af undersökningar, som af honom under åren 1897 och 1898 samt 1901 verkställts, funnit att högsta flodvattenmängden uppginge till 173 kubmtr per sekund och högvattenmängden i allmänhet till 73 » » » att medelvattenmängden utgjorde 22 » » » samt lägsta vattenmängden 8 » » »

Väl hade vattenmängden under hösten 1901 nedgått till 5 å 6 kubikmeter i sekunden, men ett sådant förhållande torde högst sällan inträffa, utan kunde för anläggning af verk en nära nog ständig vattenmängd af 8 kubikmeter i sekunden beräknas. Af denna lågvattenmängd framginge nära 4 kubikmeter genom den fria öppningen mellan de öfversta leddammarna och omkring två kubikmeter till hvardera sidans verk. Af medelvattenmängden (22 kubikmeter i sekunden) afginge 8 å 10 kubikmeter genom öppningen mellan leddammarna, hvadan, vid fördelning af återstoden, 6 å 7 kubikmeter tillkomme hvardera sidan. Det vore dock vanskligt att beräkna brukets kraft efter en vattenmängd, som endast periodvis återkomme, utan måste man därvid utgå från den vattenmängd, 2 kubikmeter i sekunden eller $\frac{1}{4}$ -del af lågvattenmängden, som hela året vore för bruket disponibel. Höjdskillnaden vid vanligt vattenstånd mellan vattenytan ofvan de öfversta leddammarna vid Torsebro och vattenytan nedom krutbrukets turbinhus,

d. v. s. *hela fallet för Torsebro krutbruk*, utgjorde 7 meter, och vore detta fall äfven vid lägre vattenstånd ungefär detsamma. Med sistangifna vattenmängd och fallhöjd uppginge den för krutbruket disponibla vattenmängden till 140 effektiva hästkrafter, om motorerna lämnade 75 % af naturkraften. Denna kraft kunde dock icke åstadkommas utan förändringar å såväl nuvarande leddammen och kanalen som motorerna, ty med nu befintliga anordningar kunde icke uttagas mera än måhända 60 procent af angifna kraft.

Vattenfallskommittéen, som — jämte det den låtit verkställa utredning angående kronans och krutbruksinnehafvarens ömsesidiga rättigheter och därvid kommit till enahanda resultat, som de i förevarande fråga hörda myndigheter — har vid bedömande af vattenfallet, efter hvad hos kommittéen inhämtats, haft tillgängligt ett af majoren Broomé den 10 december 1898 afgifvet betänkande rörande vattenreglering för de vid denna tid Torsebro krut- och stubinfabriks-aktiebolag tillhöriga vattenverken på Helgeåns västra sida, hvarjämte bland kommittéens handlingar förefinnas dels antecknade uppgifter till protokoll vid afvägning af Helgeån vid Torsebro krutbruk den 8 november 1899 samt af löjtnanten E. Sundvallson i december samma år afgifven berättelse om ifrågasvarande fall. Enligt de uppgifter om fallet, som efter berörda aktstycken antecknats i kommittéens s. k. vattenfallsbok, af hvilken jag erhållit utdrag, som bilagts handlingarna i målet, hade vattendraget på en längd af 700 meter en fallhöjd af 7,70 meter samt nedanför på en längd af 250 meter en fallhöjd af 2 à 2,73 m. *Lågvattenmängden* hade antecknats till omkring 15, *industriella medelvattenmängden* till omkring 26, *exceptionella lågvattenmängden* till 8, *högsta flodvattenmängden* till 173 och *vanliga högvattenmängden* till 73, allt kubikmeter per sekund. Såsom här af framgår äro de för högsta flodvattenmängden och vanliga högvattenmängden angifna tal desamma, som motsvarande i majoren Broomés förstnämnda utlåtande.

I anledning af förekommande skiljaktiga uppgifter, särskildt beträffande lågvattenmängden såsom grundläggande för beräkningen af kraftbeloppet, har majoren Broomé, efter anmodan att afgifva närmare utredning angående betydelsen af de i vattenfallsboken förekommande anteckningar om vattenkraften samt dessas förhållande till majoren Broomés uppgifter därom, till en början erinrat, att synnerligen stora svårigheter mötte, särskildt i Helgeå, att angifva exakta siffror i berörda hänseende, enär vattendraget med dess sidoleder under större delen af sitt lopp genomginge Skånes slättbygd, hvarest snösmältning och nederbörd vida hastigare afrunne än i de orter, hvarest sådant

hämmades genom skogsbygd och vattenreservoarer. Häraf förklarades den stora skillnaden emellan den såväl af kommittéen som af majoren Broomé uppgifna exceptionella hög- och lågvattenmängden, i förra fallet 173 och i senare 8 kubikmeter per sekund eller förhållandet af ungefär 22:1 mot det i mellersta Sverige vanliga 10 à 14:1. Denna omständighet borde särskildt framhållas såsom anledning därtill, att de lämnade uppgifterna kunde vara olika. Vid beräkning af vattenmängden uti ifrågavarande vattendrag kunde man därför ej utgå från samma afrinningskvantiteter per kvadratmeter utaf nederbördsområdet, som kunde gälla för mellersta Sveriges vattendrag och som åtminstone delvis blifvit följd i den s. k. vattenfallsboken. Angående lågvattenmängden, som i vattenfallsboken uppgifvits till 15 och exceptionellt till 8 kubikmeter per sekund, borde uppmärksammas, att man vid kraftberäkning i allmänhet måste utgå från en vattenmängd, som alla tider på året vore disponibel. Under växlande perioder af 2 à 3 månader hvarje år nedginge vattenmängden till 8 kubikmeter per sekund, under det att åter såsom exceptionellt låg måste betraktas 5 à 6 kubikmeter per sekund, hvar till vattenmängden på hösten 1901 nedgått. Utgående från 8 kubikmeter i sekunden hade majoren i sitt utlåtande angifvit, att häraf omkring 2 kubikmeter framginge till Torsebrosidan; och hade denna uppgift senast under denna vinter funnits riktig, liksom det konstaterats, att samtliga vid Torsebro krutbruk använda motorer kunde i händelse af behof utveckla en kraft af omkring 60 effektiva hästkrafter, ehuru endast $\frac{1}{3}$ däraf nu toges i anspråk. Väl hade majoren beräknat, att 140 effektiva hästkrafter kunde uttagas, men härför erfordrades, att såväl led-dammen och kanalen som samtliga turbiner eller vattenhjul ombyggdes, hvarför kostnaderna knappast torde komma att understiga 25,000 à 30,000 kronor.

Den *industriella medelvattenmängden*, som upptagits af vattenfallskommittéen till 26 och af majoren Broomé till 22 kubikmeter per sekund, vore det svårt att bestämma. Om emellertid krutbruket skulle uttaga denna under en stor del af året befintliga vattenmängd, skulle erfordras ej mindre att erhålla tillstånd att öfverbygga kungsådran och använda den däruti framrinnande vattenmängden, än äfven att fullständigt ombygga dammar, kanal och kruthusbyggnaderna, hvilka vore belägna på den enda plats, som stode till buds för kanalens framdragande. — Vidkommande fallhöjden, som i vattenfallsboken beräknats till 7,70 meter på 700 meters längd för det egentliga krutbruket och 2 à 2,73 meter på 250 meters längd för den s. k. Pilblads kvarn (Torsebromölla), måste densamma, som vore ganska variabel, beräknas med afdrag af

den lutning, som vattenytan å de olika kanalsträckorna måste intaga, hvilket gjorde, att det nyttiga fallet för krutbruket utgjorde endast 7 meter vid vanligt vattenstånd å 700 meters längd.

Såsom af det ofvananförda framgår, är vattenmängden uti ifrågavarande vattendrag synnerligen växlande, och äro härigenom skiljaktigheterna emellan vattenfallskommittéens och majoren Broomés uppgifter om lågvattenmängden lätt förklarliga. De å ömse sidor lämnade uppgifter äro dock grundade på upprepade undersökningar, hvilka särskildt hvad majoren Broomés angå omfatta flera år. Då vid sådana förhållanden uppgifterna hvar för sig, ehuru skiljaktiga, äro uttryck för faktiska förhållanden under särskilda tider, synes mig riktigast vara att antaga lågvattenmängden, efter hvilken beräkning af kraftbeloppet bör ske, till ett medeltal emellan majoren Broomés för denna mängd uppgifna 8 och vattenfallskommittéens 15 kubikmeter i sekunden och sålunda för beräkning af kraftbeloppet utgå från en lågvattenmängd af 12 kubikmeter i sekunden, hvaraf följaktligen, i öfverensstämmelse med majoren Broomés på anförda skäl grundade uppgifter, en fjärdedel eller 3 kubikmeter skulle tillkomma Torsebro krutbruk. Med tillämpning jämväl i öfrigt af de vid värderingen följda beräkningsgrunder skulle sålunda med en fallhöjd af 7 meter hela kraftbeloppet, som efter företagande af angifna ändringar och byggnadsarbeten kunde uttagas, blifva 210 hästkrafter och 60 procent däraf eller 126 hästkrafter antagas såsom möjliga att utan större ändringar komma till användning; motsvarande nu uppgifna tal 210 och 126 de i värderingsinstrumentet upptagna resp. 140 och 84 hästkrafter. Värdet af vattenkraften sådan den befinnes skulle sålunda, efter 150 kronor för hvarje hästkraft, vara, utan hänsyn till bruksinnehafvarens nyttjanderätt, 18,900 kronor och, med afdrag af 25 procent eller 4,725 kronor för denna nyttjanderätt, 14,175 kronor eller 4,725 kronor mera än det salubelopp, hvartill kraften af värderingsnämnden uppskattats. Med sistnämnda belopp bör därför, enligt min åsigt, det uppgifna saluvärdet af hela egendomen, mot hvars värdering i öfrigt jag ej har något att erinra, ökas och detsamma följaktligen bestämmas till 27,725 kronor.

Försäljning af egendomen i fråga till sistnämnda pris anser jag mig böra tillstyrka. Jag kan nämligen icke finna det vara med god stats-hushållning förenligt att genom bibehållande af nu rådande samrätt emellan kronan och krutbruksinnehafvaren förhindra användning af en landets naturliga tillgång af ganska betydande omfattning och sålunda kväfva de industriella utvecklingsmöjligheter, som här förefinnas och äro ägnade att ej allenast bereda staten inkomst genom skatt af en egen-

dom, hvaraf staten eljest icke har eller kan påräkna någon afkastning, utan jämväl i öfrigt blifva till fromma för landet, särskildt för den närliggande orten. Då rättsförhållandena, enligt hvad utredt blifvit, äro sådana, att staten icke utan högst väsentlig kostnad kan sätta sig själf i besittning af egendomen och ej heller kan, genom utbudande af densamma till allmän täflan, förvänta något anbud från annan än besittningshafvaren, enär äganderätten för hvarje annan, som ej tillika kan förvärfva besittningsrätten, torde vara i det närmaste värdelös, måste försäljning till besittningshafvaren vara det fördelaktigaste sätt, hvarpå staten kan tillgodogöra sig sin rätt till egendomen.

I fråga om användningen af köpeskillingen, som, enligt hvad jag förut anført, torde böra bestämmas till 27,725 kronor, kan jag icke biträda arméförvaltningens förslag, att den måtte tillgodoföras ett visst anslag, till hvilket Riksdagen anvisat medel, nämligen till arméns vapen, ammunition och skjutöfningar samt artilleriets öfningar och materiel, utan anser jag köpesumman böra ingå till den, jämlikt nådigt bref den 6 juni 1902 i enlighet med nästlidne års Riksdags beslut, bildade fond för landtförsvarets byggnader och andra försvarsändamål.

På grund af hvad jag sålunda anført, hemställer jag, det Kungl. Maj:t täcktes föreslå Riksdagen medgifva,

att äganderätten till de Torsebro krutbruk tillhörande fastigheterna Tyskemölla, $\frac{1}{8}$ mantal, och Biskopsmölla, $\frac{1}{8}$ mantal, i Färlöfs socken och Kristianstads län med allt hvad därtill hörer, inbegripet äganderätten till magasin och kasthus för krutproberingen, samt all kronan i egenskap af ägare till berörda fastigheter tillkommande rätt till vatten eller till annan fastighet må till kammarherren James Kennedy försälas för ett pris af tjugusjutusen sjuhundra tjugufem kronor,

samt att köpeskillingen må ingå till den under förvaltning af statskontoret ställda fond, benämnd »landtförsvarets fond för byggnader och andra försvarsändamål».

Till denna departementschefens hemställan, hvari statsrådets öfriga ledamöter instämde, täcktes Hans Kungl. Höghet Kronprinsen-Regenten lämna nådigt bifall; och skulle proposition i ämnet, sådan den finnes detta protokoll bilagd, till Riksdagen aflåtas.

Ex protocollo:

Eugène Peyron.